

Μεταξύ δύο Αιώνων

Ὁ ἄνθρωπος σέ ὅλη τήν ζωή του, ἀπό τήν ἡμέρα πού γεννιέται, περνᾷ μέσα ἀπό διαδοχικές κρίσεις θανάτου. Ζῆ τόν θάνατο κατά τήν περίοδο τῶν ἀσθενειῶν, καθώς ἐπίσης καί κατά τήν αὔξηση τῆς σωματικῆς του ἡλικίας. Τό ἔμβρυο πού ἀποχωρίζεται ἀπό τήν μήτρα καί κλαίει, τό νήπιο πού αισθάνεται τόν πόνο τῆς ἀναπτύξεως τοῦ σώματός του, τό παιδί πού σέ κάποια ἡλικία συνταράσσεται μέ τήν ἀνακάλυψη ὅτι ὁ θάνατος εἶναι μή ἀναστρέψιμο γεγονός, ἡ ἐφηβεία μέ τά ὑπαρξιακά ἐρωτήματα, περί τῆς ζωῆς καί τοῦ θανάτου, καί περί τοῦ νοήματος τῆς ζωῆς, ἡ μέση ἡλικία μέ τήν αἴσθηση ὅτι ἡ ζωή περνᾷ μέ γοργούς ρυθμούς, ἡ γεροντική ἡλικία πού βρίσκεται στόν προθάλαμο τοῦ θανάτου, ὅλα αὐτά δείχνουν τό μεγάλο πρόβλημα πού εἶναι προσωπικό καί κοινωνικό. Ἀκόμη, τό αἶσθημα τῆς μοναξιᾶς, ἡ ἀναζήτηση τῆς ἡδονῆς σάν μιά προσπάθεια ἐπιβίωσης τῆς ὑπαρξης, ἡ ἀναζήτηση τῶν ναρκωτικῶν γιά τήν ἀποφυγή τοῦ ἐσωτερικοῦ ὑπαρξιακοῦ πένθους καί τόσα ἄλλα, εἶναι ἀποτελέσματα τῆς ὑπάρξεως τοῦ θανάτου μέσα στήν ὑπαρξή μας. Ἐπί πλέον οἱ οἰκογενειακές ἀνισορροπίες ἔχουν σχέση μέ τό ἀναπάντητο ἐρώτημα τοῦ θανάτου.

Ἐπομένως, ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ πού προετοιμάζεται νά ἀντιμετωπίσει τά προβλήματα πού θά ἀναφυοῦν καί κατά τόν 21ο αἰώνα, δέν μπορεῖ νά παραβλέψει αὐτήν τήν πραγματικότητα. Ὁ θάνατος εἶναι ἓνα «θηρίο» πειναλέο, μέσα στήν ὑπαρξη τοῦ ἀνθρώπου. Ὅσο κι' ἂν ὁ ἄνθρωπος ἀναζητᾷ ἐξωτερικές εὐτυχισμένες στιγμές γιά νά ἀπαλύνη τόν πόνο του, ἐάν δέν νεκρώσει αὐτό τό «θηρίο», θά εἶναι δυστυχισμένος. Θά ταξιθεύη, θά διασκεδάξῃ, θά καλλιεργῇ τήν ἐπιστήμη, θά ἀποκτᾷ φίλους, ἀλλά αὐτό τό πειναλέο «θηρίο» θά θέλῃ τροφή, θά κραυγάξῃ μέσα στήν ὑπαρξη τοῦ ἀνθρώπου. Ἄν ὁ ἄνθρωπος προσπαθῆσῃ νά τό τιθασεύσῃ μέ ἀνθρώπινες ἐνέργειες, τότε αὐτός ὁ θάνατος

θά παραμένη μέσα στά σπλάγχνα του καί θά δημιουργοῦνται τά νευρωτικά καί ψυχολογικά προβλήματα, πού εἶναι στήν βάση τους ὑπαρξιακά.

Ἡ Ἐκκλησία θά βλέπη τά κοινωνικά, τά οικονομικά προβλήματα τοῦ ἀνθρώπου, πού εἶναι συνάρτηση τῆς κάθε ἐποχῆς, ἀλλά δέν μπορεῖ ποτέ νά ξεχνᾷ ὅτι τό βαθύτερο πρόβλημα εἶναι ὁ θάνατος. Γι' αὐτό καί ἡ ποιμαντική διακονία πρέπει νά στραφῇ πρὸς τήν κατεύθυνση αὐτή, καί νά ἐξασκῆται στά πλαίσια τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, γενικά τῶν Ἀποστόλων, τῶν Πατέρων πού πράγματι ἀνέπαυσαν τόν ἄνθρωπο, γιατί ἀσχολήθηκαν μέ τό πραγματικό πρόβλημα, πού εἶναι ὁ θάνατος. Τό βαθύτερο πρόβλημα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀνθρωπολογικό καί θεολογικό. Κάθε ἄλλη ποιμαντική διακονία θά εἶναι ἐκκοσμικευμένη, ἡ ὁποία θά δημιουργῇ ψευδαισθήσεις σωτηρίας, ἀλλά τελικά θά ἀφήνη τόν ἄνθρωπο στήν ἀπομόνωση καί τήν ἀπελπισία.

Ἐπομένως, ἡ ματαιότητα τῆς παρουσίας ζωῆς, ἡ ὑπέρβαση τοῦ θανάτου ἀπό αὐτήν ἀκόμη τήν ζωή, ἡ ἐλπίδα τῆς ἐλευθερώσεως καί αὐτῆς τῆς κτίσεως ἀπό τήν φθορά, καί ἡ προετοιμασία γιά τήν αἰώνια ζωή, θά εἶναι ἐκεῖνα πού θά μᾶς βοηθήσουν νά προετοιμαστοῦμε γιά τήν ἔλευση ὄχι μόνο τοῦ 21^{ου} αἰώνα, ἀλλά καί ὄλων ἐκείνων τῶν αἰώνων πού ἐνδεχομένως θά ἀκολουθήσουν. Καί ἂν ἀκόμη ὁ 21^{ος} αἰώνας δέν ἀρχίσῃ ποτέ καί ἂν ἀκόμη δέν προλάβῃ νά τελειώσῃ, λόγω τῆς ἐλεύσεως τῆς μεγάλης ἡμέρας τοῦ Κυρίου, καί τότε ὁ ἄνθρωπος πού ζῆ τήν ἀνάστασή του ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ καί τήν ὑπέρβαση τοῦ θανάτου δέν ἔχει τίποτε νά φοβηθῇ, γιατί εἶναι ἀπό τώρα πολίτης τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ καί τοῦ οὐρανοῦ πολιτεύματος.

Φεβρουάριος 1999

Ἡ προετοιμασία γιά τήν ποιμαντική διακονία
κατά τόν 21^{ον} αἰώνα

Βλέπει κανείς μιά προσπάθεια νά ξεφύγη από τήν ήθικο-λογία καί τούς δεοντολογικούς κανόνες συμπεριφορᾶς, μέσα στους οποίους κλείνονται μερικοί θεολόγοι, στήν προσπάθειά τους νά ἀρθρώσουν λόγο πάνω στό νέο ἐπίτευγμα τῆς γενετικῆς.

Στήν συνέχεια, ὅμως, θά ἤθελα νά παρουσιάσω κυρίως ἐπτά θεολογικές θέσεις, πάνω στό θέμα τῆς ἐνδεχόμενης κλωνοποίησης τοῦ ἀνθρώπου ...

... ε) Ἡ ἐπιστήμη τῆς γενετικῆς, καί βέβαια, ἡ κλωνοποίηση τοῦ ἀνθρώπου δέν μπορεῖ νά ἀπαλλάξη τόν ἄνθρωπο ἀπό τήν θνητότητά του, μέ τήν ὁποία γεννιέται. Ἡ ἐπιστήμη εἶναι ἐνδεχόμενο νά θεραπεύση μερικές κληρονομικές ἀσθένειες, μπορεῖ νά παρατείνη τήν ζωή, ἀλλά δέν μπορεῖ νά βοηθήσει τόν ἄνθρωπο νά ὑπερβῆ τόν θάνατο. Τό βασικό, ὅμως, πρόβλημα τοῦ ἀνθρώπου δέν εἶναι ἡ παράταση τῆς βιολογικῆς ζωῆς, οὔτε ἡ ἀπομάκρυνση χρονικά τοῦ θανάτου, ἀλλά ἡ ὑπέρβαση τοῦ θανάτου. Αὐτό εἶναι τό ἔργο τῆς ὀρθοδόξου θεολογίας.

στ) Μέ τίς σύγχρονες προκλήσεις δίνεται ἡ εὐκαιρία νά καθορισθῇ τί ἀκριβῶς εἶναι ἡ ζωή καί τί εἶναι ὁ θάνατος. Εἶναι γεγονός ὅτι ὁ ἄνθρωπος βασανίζεται πολύ ἀπό αὐτά τά ὑπαρξιακά ἐρωτήματα. Ὅσες ὁμοιότητες καί ἄν ὑπάρχουν, σωματικές, ψυχολογικές κλπ., ὅσες μεταμοσχεύσεις κι ἄν γίνουν, ὁ ἄνθρωπος θά αἰσθάνεται τήν ἀδήριτη ἀνάγκη νά ἀπαντήσῃ σέ αὐτά τά ἐρωτήματα. Οἱ ἐπιστήμονες δέν μποροῦν νά δώσουν ἀκριβεῖς ἀπαντήσεις. Καί ἄν ἀκόμη προσπαθήσουν νά ἀπαντήσουν, καί τότε οἱ ἀπαντήσεις δέν θά εἶναι πλήρεις. Ὁ ἄνθρωπος ἐρωτᾷ: «Γιατί νά γεννηθῶ, γιατί μέ γέννησαν χωρίς νά μέ ρωτήσουν;» Αὐτό τό πρόβλημα θά μεγαλώσῃ ἀκόμη περισσότερο, ἄν πληροφορηθῇ ὅτι δημιουργήθηκε μέ κλωνοποίηση, χωρίς τήν στοργή τοῦ πατέρα καί τῆς μάνας. Ἐπειτα, ὁ ἄνθρωπος ἀπασχολεῖται μέ τό ἐρώτημα ποιός εἶναι ὁ σκοπός τῆς ὑπάρξεώς του, γιατί ὑπάρχει. Τό μεγαλύτερο δέ ἐρώτημα βρίσκεται στά πλαίσια

του θανάτου. Πολλοί νέοι έρωτοῦν: «Γιατί νά ὑπάρχει ὁ θάνατος, γιατί πεθαίνουν τά ἀγαπητά μου πρόσωπα, ποῦ πηγαίνουν μετά τόν θάνατο; Γιατί νά ἔρχομαι στήν ζωή καί μετά ἀπό λίγο νά ἐξαφανίζομαι, ἂν δέν ὑπάρχει μετά τόν θάνατο ζωή; Καί ἂν ὑπάρχει ζωή μετά τόν θάνατο, ὅπως πιστεύουμε ἐμεῖς, τότε γιατί νά πεθαίνω καί ποῦ πηγαίνω;» Στά ἐρωτήματα αὐτά ἀπαντᾷ ἡ ὀρθόδοξη θεολογία, ἐνῶ ἡ ἐπιστήμη δέν μπορεῖ νά δώσει καμμία ἀπάντηση.

ζ) ... Μέσα στήν Ἐκκλησία κάνουμε λόγο γιά μιᾶ ἄλλη «κλωνοποίηση», τήν ὁποία δέν μπορεῖ νά δώσει στόν ἄνθρωπο ἡ ἐπιστήμη. Μέ τήν ἐνανθρώπηση τοῦ Χριστοῦ ἐνώθηκε τό κτιστό μέ τό ἄκτιστο. Ἔτσι, σέ κάθε ἄνθρωπο δόθηκε ἡ δυνατότητα νά ἀποκτήσει ἐμπειρία τῆς κατά Χάριν ἐνώσεως τῆς κτιστῆς φύσεως του μέ τήν ἄκτιστη ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Οἱ ἅγιοι ἀπέκτησαν τήν ἐμπειρία ὅτι ἔγιναν κατά Χάριν ἄκτιστοι καί ἀθάνατοι, ἀφοῦ «μεταμοσχεύθηκε» μέσα τους τό ἄκτιστο καί ἀθάνατο, καί ἀπέκτησαν ἐμπειρία τῆς αἰωνίου ζωῆς καί ἀπό αὐτήν ἀκόμη τήν βιολογική ζωή. Ὅποτε, τό πρόβλημα δέν εἶναι ἡ σωματική ἢ γενετική μεταμόσχευση, ἀλλά ἡ «μεταμόσχευση» τοῦ Θεοῦ μέσα στήν ὑπόστασή μας. Μιά τέτοια ἐμπειρία δίνει νόημα ζωῆς στόν ἄνθρωπο.

Ἰανουάριος 1998

Ἐκκλησιολογία καί ἐπιστήμη

* * *

Δυστυχῶς, οἱ ἐκκοσμικευμένοι Χριστιανοί δέν βλέπουν ἔτσι τά πράγματα καί συζητοῦν καί τό ἐνδεχόμενο ἀποτεφρώσεως τῶν νεκρῶν σωμάτων. Πῶς ἀντιμετωπίζουμε αὐτήν τήν κατάσταση ἀπό πλευρᾶς ποιμαντικῆς καί ἐκκλησιολογίας;

Κατά τήν γνώμη μου ἡ ἐνδεχόμενη ἀπάντηση μπορεῖ νά εἶναι συνάρτηση δύο παραμέτρων. Πρῶτον, ὅτι ἡ ἐξόδιος ἀκολουθία συνδέεται στενά μέ ὄραση ἀνθρωπίνου σώματος καί ὄχι τέφρας.

Όλα τὰ τροπάρια κάνουν λόγο γιά κεκοιμημένο ἄνθρωπο καί ὄχι γιά ἀποτεφρωμένο σῶμα, γιά σῶμα πού βρίσκεται μπροστά μας, γιά τελευταῖο ἀσπασμό κλπ. Πῶς, λοιπόν, θά γίνεται κηδεῖα χωρίς σῶμα; Δεύτερον, ἡ ὅλη ἐκκλησιαστική ἀκολουθία τῆς ταφῆς ἔχει σχέση μέ ἐνταφιασμό σώματος καί ὄχι μέ ἐνταφιασμό τέφρας. Ὅποτε, καί τά δύο αὐτά σημεῖα ὀδηγοῦν στό συμπέρασμα ὅτι δέν εἶναι εὐκολο νά γίνεται ἐξόδιος ἀκολουθία πρό τῆς καύσεως ἢ μετά ἀπό αὐτήν, ἐφ' ὅσον στήν πρώτη περίπτωση δέν θά ἀκολουθήση ταφή καί στήν δεύτερη δέν θά ὑπάρχη σῶμα, ἀλλά τέφρα.

Συμπερασματικά, θά ἤθελα νά πῶ ὅτι ἡ Ἐκκλησία πρέπει νά μείνη ἀνεπηρέαστη ἀπό τό κοσμικό πνεῦμα καί νά ἐξακολουθῆ νά κηδεύη καί νά ἐνταφιάζη τά σώματα τά ὁποῖα μπορεῖ νά εἶναι καί λείψανα, καί τά ὁποῖα θά κοιμοῦνται ἀναμένοντας τήν ἀνάστασή τους καί ὅταν γίνεται ἐκταφή νά μπορῆ νά διαπιστώνεται ἡ ἀγιότητα τοῦ κεκοιμημένου. Διότι ἡ ἀφθαρσία καί ἡ θαυματουργία τῶν λειψάνων εἶναι τεκμήριο θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου, ἀφοῦ ἡ Χάρις τοῦ Θεοῦ διά τῆς ψυχῆς διαπορθεύεται καί σέ ὀλόκληρο τό σῶμα. Καί βέβαια, ἡ βεβαίωση ὑπάρξεως ἑνός ἀγίου ἔχει βαθεῖα σημασία, γιατί τότε θά ξέรูμε ὅτι οἱ πρεσβεῖες του θά συντελοῦν καί στήν δική μας σωτηρία.

Φεβρουάριος 1999

Θεολογική προσέγγιση τῆς καύσεως τῶν νεκρῶν

* * *

Ἡ ἀγωγή τῶν νηπίων καί τῶν παιδιῶν εἶναι μιά μεγάλη υπόθεση, εἶναι ἕνας ὀδυνηρός σταυρός. Ἀπαιτεῖται μιά θυσιαστική ἀγάπη, μιά ἐκούσια κένωση. Ὅποιος ἀναλαμβάνει αὐτό τό ὑπεύθυνο ἔργο γνωρίζει καλά ὅτι θά στερηθῆ πολλά δικαιώματά του. Δέν θά ἀποβλέπει στήν ἱκανοποίηση τῶν δικαιωμάτων του, ἀλλά στήν ἐκπλήρωση τῶν δικαιωμάτων τῶν ἄλλων πού ἀγαπᾷ. Ἄλλωστε, ὅσο ἡ ἀγάπη συνδέεται μέ τήν

θυσία καί τήν ὑπέρβαση τοῦ ἐγώ, τόσο καί δείχνει ψυχολογική ὄριμότητα. Ὄταν ὁ ἄνθρωπος ἐκζητᾷ τήν ἀγάπη τῶν ἄλλων, χωρίς ὁ ἴδιος νά προσφέρει ἀγάπη, δείχνει ὅτι εἶναι ἄρρωστος ψυχολογικά καί πνευματικά. Ὄταν ζητᾷ καί νά ἀγαπᾷ καί νά ἀγαπᾶται, δείχνει ὅτι ἔχει μιᾶ ψυχολογική ἰσορροπία. Καί ὅταν ἀγαπᾷ τούς ἄλλους θυσιαστικά, χωρίς νά ἀναμένη ἀνταπόδοση τῆς ἀγάπης, τότε δείχνει ὅτι εἶναι πνευματικά ὄριμος καί, ἐπομένως, ὑγιής. Στήν τελευταία αὐτή περίπτωση ὑπάγεται ἡ μητέρα, πού ἀναλαμβάνει νά διαπαιδαγωγήσῃ ἕνα παιδί, πού σημαίνει νά τό ὀριμάσῃ καί νά τό ἐντάξῃ σωστά καί ὀργανικά μέσα στήν κοινωνία.

Θά ἤθελα στήν συνέχεια νά παρουσιάσω μερικούς τρόπους, μέ τούς ὁποίους μπορεῖ νά ἐξασκηθῇ σωστή ἀγωγή στά νήπια καί στά παιδιά, πρίν ἀκόμη ἀρχίσουν τά μεγάλα προβλήματα, κατά τήν ἡλικία τῆς ἐφηβείας.

Κατ' ἀρχάς εἶναι ἀνάγκη οἱ γονεῖς νά γνωρίζουν ὅτι τό παιδί πού παιδαγωγοῦν δέν εἶναι ἀποκλειστικά καί ἀπόλυτα δικό τους, ἀλλά παιδί τοῦ Θεοῦ. Αὐτό πρέπει νά τό γνωρίζουν καί νά τό ζοῦν, καί ὅταν τό παιδί ἐκφράζῃ τόν καλό ἑαυτό του, ἀλλά καί ὅταν θυμῶνῃ καί ὀργίζεται ἢ ἀτακτῇ. Καί τότε, παρά τά λάθη, δέν παύει νά εἶναι τό παιδί τοῦ Θεοῦ. Χρειάζεται νά στέκονται ἀπέναντί του μέ ὑπευθυνότητα ...

... Ἀκόμη θά πρέπη νά τονίσουμε ὅτι εἶναι καλό νά ἐμπνεύσουμε στό παιδί τήν ἐμπιστοσύνη σ' ἕναν καλό πνευματικό πατέρα. Γιατί τότε τό παιδί θά μάθῃ νά λήῃ τά προβλήματά του σέ κάποιο ὑπεύθυνο πρόσωπο, πού βρίσκεται καί ἔξω ἀπό τήν οἰκογένειά του, ὁπότε ὑπάρχει διέξοδος σέ τραγικές ψυχολογικές καταστάσεις. Εἶναι σημαντικό νά ἔχη κανεῖς κάποιον στόν ὁποῖον θά ἀναφέρεται καί θά ἀνοίγῃ τόν ἐσωτερικό του κόσμο. Σέ μιᾶ τέτοια περίπτωση θά ὀριμάσῃ κοινωνικά καί πνευματικά.

Ἡ ἀγωγή τῶν ἐμβρύων, τῶν νηπίων καί τῶν παιδιῶν